

RÁDICS RÉKA

**A SZERETET POÉTIKAI TERMÉSZETRAJZA A *PORTUGÁL SZONETTEK*  
CÍMŰ KÖTETBEN<sup>1</sup>**

**Kivonat**

Elizabeth Barrett Browning *Portugál szonettek* című művéről magyar nyelven elmélyült értelmezői munka még nem született. A tanulmány arra vállalkozik, hogy a kötet három versének műértelmezését fordításkritikai, motivikus és általános poétikai szempontok mentén végezze el. Tematikus szempontból kiemelten a szerelem és a szeretet, valamint az ezekhez kapcsolódó halálmetafora áll a vizsgálat középpontjában.

**Kulcsszavak:** Elizabeth Barrett Browning, Portugál szonettek, Kardos László, fordításkritika, szeretet

A szerelmi vallomásnak és a szeretet kifejezésének szépirodalmi reprezentációja jellemzően a férfitől a nő felé irányulóan jelenik meg napjaink középiskolai kánonjában. Ennek releváns komplementere lehet Elizabeth Barrett Browning (1806–1861) eredetileg anonim módon, *Portugál szonettek*<sup>2</sup> címen publikált kötete. A jelen tanulmány azt a célt szolgálja, hogy – a kötetből kiválasztott három vers értelmezésén keresztül – egy lehetséges irodalomtudományi megközelítést kínálja a szóban forgó komplementer tapasztalatnak.

A *Portugál szonettek* verseskötet negyvennégy petrarcai szonettformában megírt költeményt tartalmaz. Ez a formai műgond a kötet sajátosságai között elsőként emelhető ki. A fordító, Kardos László betekintést enged a szonettek megalkotásának történetébe a magyar nyelvű kötet *Utószavában*, amelyben többek között azt is tisztázza, hogy a versek keletkezési ideje a szerző Robert Browninggal kötött házasságának első időszakára tehető. Ezért a szonettfüzér azóta a kettejük szerelmének emlékeként is él a világirodalom történetében. Az I. szonett – és vele a kötet – így veszi kezdetét:

I thought once how Theocritus had sung	Theokritosra gondoltam, s az Ének,
Of the sweet years, the dear and wished for years,	Ős-édes évek dala fájt fel újra,
Who each one in a gracious hang appears	Dús éveké, melyeknek mézes ujjá

<sup>1</sup> A jelen tanulmány az ELTE-n 2021-ben készült szakdolgozat (Rádics 2021) részlete.

<sup>2</sup> A szonettek szövegét és fordítását a következő kiadásokból idézem: Barrett Browning 1977, Barrett Browning 1995: 732–70.

To bear a gift for mortals, old or young –  
 And, as I mused it in his antique tongue  
 I saw, in gradual vision through my tears,  
 The sweet, sad years, the melancholy years,..  
 Those of my own life, who by turns had flung  
 A shadow across me. Straightway I was 'ware,  
 So weeping, how a mystic Shape did move  
 Behind me and drew me backward by the hair;  
 And a voice said in mastery while I strove,  
 'Guess now who holds thee!' 'Death' I said – but,  
 there, The silver answer rang, –  
 'Not Death, but Love.'

Osztotta kincsét fiatalnak, vénnek –  
 S így ringva habján antik ütemének,  
 Könnyemen át egy látomás borúja,  
 A lassu léptű, szép, szomorú évek  
 Dobtak rám árnyat. S tudtam, egyre jár  
 Nyomomban egy misztikus Idegen,  
 S hajamnál fogva hátra ránt-cibál:

„Szőlj, ki vagyok?” – s én halkan felelem  
 Zord zengésű szavára: „A Halál.”  
 S ezüsthang cseng rá:  
 „Nem. A Szerelem.”

Az értelmezés első lépése a fordításkritika lehet. Az első szonett nyitó sorában a nagybetűs *Ének* szó kapcsán több olvasati lehetőség is felmerülhet a kizárólag a magyar fordítást olvasókban. Ez a kifejezés elsősre a trubadúrdalok canzone műfajára utalhat, s annak műfaji sajátosságát jelölheti. Azonban egészen az *Énekek éneke* szövegét és annak misztériumát is felidézheti, hiszen az *Énekek énekét* a szent könyvekbe emelve a világirodalom egyik legszebb és legkorábbi szerelmesének-gyűjteményeként tarthatjuk számon. Ehhez képest a szöveg eredetijében egyértelműen a görög Theokritosz pásztorénekeit eleveníti fel, akinek műveiben a pásztorvilág önmagában is szerelmi jelképként jelenik meg, mintegy a valós világ ellenképeként. Ennek idillje és annak beemelése a szonettcsokor elejére tematikus és műfaji meghatározásként is funkcionálhat. Témáját tekintve ugyanis az egész kötet a szerelem és annak érzése köré épül, műfajában egy egészen kiragadott, szinte idealizált módon.

A hetedik sorban idősíkokon keresztüli ugrást tapasztalunk, ahol a lírai én betekintést engedhet magánéletébe: „A lassu léptű, szép, szomorú évek / Dobtak rám árnyat. S tudtam, egyre jár / Nyomomban egy misztikus Idegen.” A lírai szubjektum hosszú, magányos éveit követve, s örökös szerelmi ábrándjait, melyet „látomás borúja”-ként is említ, felváltja egy nagybetűs „*misztikus Idegen*”, ami esetében nem lehet más, mint a szintén nagybetűs *Szerelem*. Az eredeti szövegben az *Idegen* szót egy identifikálatlan „*Shape*” – magyarul *alak* – szó váltja, amely hangzásában még inkább egyfajta kitöltetlenséget jelöl: egy olyan alak sziluettjét, melyet bárki „megtölthet” az önmaga által felruházott tulajdonságokkal.

A nagy kezdőbetűvel ellátott szavak között, melyeket mintha tulajdonnevekként is kezelne, szinte kidomborodik a *Halál* szava. A sorok között, a hajánál hátrafelé tépett idegen alakja egy olyan atyai képet is jelölhet, mely elutasító, durva, már-már megalázó magatartást tanúsít, amely a „*Behind*” helyhatározóval mintha a múlt kísérteteként rántaná vissza a lírai szubjek-

tumot. Ez az erőszakos jelenet a szerelem határán olyan érzetet kelt, mintha egy nagyobb hatalom képtelen lenne engedni a szerelem megtapasztalását. Azonban az olvasás során láthatjuk továbbá, hogy az eredeti szövegben a *Halál* angol megfelelője – a *Death* szó – kétszer is megjelenik. Az ismétlések poétikai gesztusa kiemeli a *Halál* szó szövegen belüli tipográfiai elhelyezését is. Bár a kifejezés a vers vizuális befogadásakor a szöveg és a verssorok végén jelenik meg, a *Szerelem – Love* – utolsó szóként szinte kinyúlik a szövegtörzsből, pozíciójában mintegy túlmutatva a halálon. Mivel az emberi élet során a szerelem időben megelőzi a halál tapasztalatát, e kettő szonettbeli felcserélése egy olyan szokatlan értelmezést kínál a befogadó számára, amely által a halálon túlmutató szerelem képe rajzolódik ki. Ez a megszokottól való eltérő túlzás lehet az, amin keresztül a szerelemnek kitüntetett helye lesz. Tehát a szerelem és halál viszonya itt élesedik ki oly módon, mint a halálon túli, mennyei vagy égi szerelem.

A következő, XLIII. szonettet vizsgálva hasonló olvasatra juthatunk, ugyanis a két különböző szonett lírai szubjektumai azonos módon közelítenek a halál témájához, ami felveti annak a lehetőségét, hogy a két *én* ugyanaz.

How do I love thee? Let me count the ways! –  
 I love thee to depth & breadth & height  
 My soul can reach, when feeling out of sight  
 For the ends of Being and Ideal Grace.  
 I love thee to the level of everyday's Most quiet  
 need, by sun & candlelight –  
 I love thee freely, as men strive for Right, –  
 I love thee purely, as they turn from Praise; I love  
 thee with the passion, put to use  
 In old griefs,.. and with my childhood's faith:  
 I love thee with the love I seemed to lose  
 With my lost Saints, – I love thee with the breath,  
 Smiles, tears, of all my life! – and, if God choose,  
 I shall but love thee better after my death.

Hogy hogy szeretlek? Hadd soroljam el.  
 Ameddig lelkem ér, oly messze forr  
 Szerelmem, s mélybe és magasba, hol  
 A Léts a Menny határaitra lel. Szeretlek,  
 mint ha hétköznap lehel Békét – ha nap  
 süt, gyertya haldokol. Ahogy a Jogért  
 harcol-robotol  
 A hős, akinek dicséret se kell. Oly  
 lángolón szeretlek, oly vadul,  
 Mint bűm tüzelt, s mint hisz-vall kicsi lány,  
 S ahogy szerettem vesztett, szomorú Szentjei-  
 met – szeretlek én vidám  
 Vagy könnyes arccal, mindig! – s ha az Úr  
 Hagyja, még jobban halálom után.

Az utolsó sorokban a halál motívuma ismét megjelenik, ám mindez sokkal meghittebb hangvétellel. A lírai én elvesztett szeretteinek képe azt a halhatatlanságot is közvetítheti, amely tovább él a haláluk után is. Ez a halálon túli szeretet mutatkozik meg itt is kedvese felé az utolsó sorokban: „...s ha az Úr / Hagyja, még jobban halálom után.”

Visszatekintve a szonett elejére, az első mondat kezdete nemcsak kíváncsiságra hív, de egy olyan érzetet kelthet az olvasóban, mintha egy meghitt beszélgetés tanúja lenne. Ez a felütés olyan feltételezésre indíthat, mintha a lírai szubjektum egy és ugyanaz lenne a szonettcsokor egészében. A sorkezdő „Hogy hogy szeretlek?” kérdést többféle módon érthetjük. Lehet játékos

kérdés, amelyet önmagának tesz fel a lírai szubjektum az érzéseinek mintegy felidézésére, vagy egy általánosabb kérdés, amely minden szerető személyt foglalkoztathat, nevezetesen azt, hogy miért és hogyan van szeretve. A válasz azonban, amit erre kapunk, egyértelmű, mégis misztikus. Misztikus – a szó teológiai értelmében is. Ez utóbbit tekintve a megszólított iránti szerelme olyanira jelen van mindenben, mintha a korlátozhatatlansága miatt magához a végtelen Istenhez szólna. A vers szakrális magasságba emeli tehát a szerető személyt a fent és lent képeivel, szerelmüket pedig istenszerű vagy sorsszerű beteljesedéseként jellemzi soraiban. Mégis egy ponton, az ötödik és hatodik sorban egy egyszerű kapcsolat életének csendes, lelassult hétköznapi perceiben találjuk magunkat, ahol a nappal és az éjjel épp olyan egyforma, mint a szerelem megfoghatatlan, ámde állandó érzése. Vallomását tekintve az eredeti szövegben az *I love thee* kifejezés gondolatrítmus-szerű visszatérése mintegy zsoltárként ismétli önmagát. A magyar fordításban a *szeretlek* szó azonban csupán háromszor szerepel, fékezve ezzel az eredeti szöveg felfokozott szerelmi dinamikáját. Sokkal inkább a hasonlatok és metaforák azok, amelyek egyre csak sodornak, míg az angol eredetiben a többszörös *I love thee* kifejezés az, amely ilyen lüktetéssel bír. Ez az állandó pulzálás visszhangszerű hatást kölcsönöz. Felfogható ez akár az intenzitás megnyilvánulásaként vagy egy unalomig ismétlődő gesztusként.

Végül az olvasásunk fókuszát helyezzük át a férfi-női és szakrális szeretet-tapasztalatok világából az anya és gyermeke közötti szeretetkapcsolat világába. Bár a XLIII. szonettben a lírai én már az elvesztett Szentjeiről tett utalást, azonban a következőben az *anya* szó megjelenésével, a feltételezhetően a korábbi versekben megszólaló lírai szubjektumokkal azonos versbeszélő további betekintést enged kötődésmintáiba. A XVIII. szonett az egyetlen, ahol a kötetben ilyen közvetlenül elevenedik meg az anya képe a szerelem paralleljeként.

I never gave a lock of hair away  
To a man, dearest, except this to thee,  
Which now upon my fingers thoughtfully  
I ring out to the full brown length and say '   
Take it.' – My day of youth went yesterday –  
My hair no longer bounds to my foot's glee,

Férfinak én még hajfürtöt nem adtam,  
Csak ezt az egyet, Édes, teneked – Barna  
csigákba sodrom réveteg Ujjakkal s  
mondom eltűnődve, halkan:  
„Vedd.” – Ifjuságom napja tovaszáll ma,  
Fürtöm se ring már léptem ritmusán,

Nor plant I it from rose of myrtle tree, As  
girls do, any more. It only may  
Now shade on two pale cheeks, the mark of my  
tears, Taught drooping from the head that hangs  
aside Through sorrow's trick. I thought the funeral  
shears Would take this first;.. but Love is justified –  
Take it, thou,.. finding pure, from all those years,  
The kiss my mother left here when she died –

Nem virít közte rózsza, mirtuság,  
Mint más leány haján. Csak sűrű árnya  
Sötétlik könnyes orcám haloványán, Amint  
leomlik fájdalomba hulló Fejemről. Majd  
csak holtan metszi olló, Gondoltam, és lám  
most a Szerelem... Vedd. Szálain egy  
tisztá csók pihen, Anyám csókolta rá  
halálos ágyán.

Az utolsó sorban a halálos ágyon megjelenő anya képe más kötetbeli versekhez képest szokatlan tematikai nyitottságra utalhat. Ezen a ponton tehát a szerelemről szóló tematikában egy másik meghitt kapcsolatnak a lehetősége tárul fel előttünk. Ez a kapcsolat az, amely anya és gyermeke között kirajzolódhat, párhuzamaként szolgálhat annak az intenzív érzésnek, melynek a szerelem érzése mellett helye van. Felmerülhet annak a kérdése is, hogy a szonettben a szerelem mikor vált el a szeretettől. Ez a két szó, amelyet az angol nyelv mindkét esetben *love*-ként említ, nyelvi szempontból állandó eldönthetlenséget kínál. Míg a magyar képes nyelvi különbséget tenni, szétválasztani a kettő szó jelentését, addig az angol nyelv *love* kifejezése végig ott táncol e kettős jelentés peremén. Valójában éppen a két szó szemantikai elválaszthatatlansága teremti meg azt, ami miatt Barrett Browning poétikája fenntartja az értelmezés szabadságát. Az anyai csók – a XVIII. szonettben is – egy gyermeket mély álomba ringathat, így az itt feltüntetett *tiszta csók* az örök elalvás elődjeként megrendítő képként elevenedik meg. Éppen ezért a haj, mely ennek helyet adott, egyfajta kincsként élhet tovább ebben az olvasatban. Azonban a *here – itt* közelre mutató névmással nemcsak a hajára, de önmagára a lírai énre vagy akár az anyja holttestére is utalhat.

„Férfinak én még hajfürtöt nem adtam, / Csak ezt az egyet, Édes, teneked” – szól az első és második sor. Az első levágott hajtincset gyakran valóságos kincsként őrzi néhány öreg, családi fiók, így feltételezhetően a szeretett férfinak adott első fürt is hasonló értékkel bírhat. A *haj* motívuma egyben az *örök* jelképeként vagy szimbólumaként is értelmezhető, mely halálunk után is szinte teljesen fennmarad. Hiszen míg a fizikai testet az idő és annak múlása teljesen felszámolhatja, a hajkorona szinte hiánytalanul megmarad. A magyar fordításban ez az *állandó* a csiga szóval még nagyobb nyomatékkal bír: „Barna csigákba sodrom...”. Ezt a vonalat továbbgondolva egy közismert Radnóti-vers sorai juthatnak eszünkbe: „...oly biztos és örök, / mint kőben a megkövesült csigaház” – szól a *Tétova óda* ötödik és hatodik sora. Azonban az eredeti szonettben a *ring out* igeként annyit jelent, mint ’éles hangot kiadni’ vagy ’csengetni’. Ha azonban a *ringet* nem igeként, hanem főnévként nézzük, mely az ujjak köré mintegy *gyűrű*ként csavarodik, egy egészen hasonló jelentést kaphatunk, mint a *csiga* motívumával. A lírai ént belső megélései alapján egy idősebb hölgynek gondolhatjuk: kinek fürtjeit szökdelő léptei nem ringatják tovább, haját sem ékesíti virág, mint más lányokét, s arcát nem pirosító almák keretezik, hisz *holt-sápadt – pale*. A fiatalság rituáléinak a hiánya is igazolhatja az idő múlását.

Később, az utolsó sorban az anyja halálának felidézése a lírai szubjektumot visszanyomja a múlt szerelmi reménytelenségének ábrándjaiba, ahol az elkese-redettség nyomán maga a halál az, melynek szánnia kell első hajtincset. A *haj* misztériumához szorosán hozzákapsolhatjuk egy igen intenzív *vágás* motívu-

mát, amely szinte átszövi az egész szöveget. Ahogyan a fiatal lányok hajába tűzhető virágokat levágja az olló, épp úgy vágható maga a haj is, s majdan az ifjúság emléke, melyet a halál később mindentől elvág. Ez a többszörös körkörös mozgás, amely a hajnak a formájában és a mozdulatok sajátosságában van, egyfajta örvényszerűséget mutat. Mintha az anya életkora és halála örvényszerűen húzná magával a lírai szubjektumot, mintegy transzgenerációs elmúlásként. A vers elején álló *never – soha* idői tapasztalatot először a lírai én fiatalságának elmúlása váltja fel, később pedig mindez a múltra való emlékezésben teljesedik be. Emellett az időkezelés mellett, a szonett elején álló *férfi* képét szinte keretbe zárja az *anya* alakja, strukturálisan mintegy átölelve a lírai ént.

### Szakirodalom

Barrett Browning, Elizabeth 1995. *Sonnets from the Portuguese. Aurora Leigh and other Poems*. Szerk. John Robert et al. Penguin Books. London.

Barrett Browning, Elizabeth 1977. *Portugál szonettek*. Ford. Kardos László. Magyar Helikon Kiadó. Budapest.

Rádics Réka 2021. *A szeretet poétikai természetrajza Elizabeth Barrett Browning Portugál szonettek című kötetében* (kézirat). ELTE. Budapest.

Rádics Réka

óvodapedagógus

Bástya Óvoda, Budapest

E-mail: reka.radics138@gmail.com

### Abstract

RÁDICS, RÉKA

#### THE POETIC NATURE DESCRIPTIVE APPROACH OF LOVE IN THE VOLUME ENTITLED *PORTUGUESE SONNETS*<sup>3</sup>

Elizabeth Barrett Browning's work entitled *Portuguese Sonnets* has not yet been analysed in greater depth in Hungarian. The study undertakes to perform the artistic interpretation of the three poems of the volume along translation criticism, motivic and general poetic aspects. From a thematic point of view, love and affection, as well as the related metaphor of death are the focus of the analytical research.

**Keywords:** Elizabeth Barrett Browning, *Portuguese Sonnets*, Kardos László, critique of translation, affection

<sup>3</sup> The study is part of a thesis (Rádics 2021) completed at ELTE in 2021.